

Proměny registrů české žurnalistiky 1995–2018¹

Václav Cvrček (Praha)

CHANGES IN REGISTERS OF CZECH JOURNALISM FROM 1995 TO 2018

This paper summarizes an empirical corpus-based study of tendencies in register characteristics of Czech broadsheet newspapers (*Lidové noviny*, *Mladá fronta DNES*, *Právo*, *Hospodářské noviny*) and their comparison with the major tabloid newspaper *Blesk* in the period from 1995 to 2018. Register characteristics of journalistic texts are determined by projecting their position on a general multidimensional model established by previous research. The results show that Czech journalism has witnessed a significant decrease in cohesion, a shift from general to more concrete/specific descriptions and from explicit attitude signalling to a more factual style. The results did not provide sufficient evidence to confirm previously formulated hypotheses suggesting “tabloidization” and “conversationalization” of broadsheets in the period under examination.

KEYWORDS

multidimensional analysis, corpus, journalism, journalistic style, stylistics, modern diachrony, register

KLÍČOVÁ SLOVA

multidimenzionální analýza, korpus, žurnalistika, publicistický styl, stylistika, moderní diachronie, registr

DOI

<https://doi.org/10.14712/23366591.2022.1.1>

1. ÚVOD

1.1 ZAMĚŘENÍ STUDIE

Ačkoli titulek této studie navozuje celkem intuitivní představu o tom, co je jejím cílem, jednotlivé části názvu zaslouží bližší komentář.

V jádru pozornosti stojí *česká žurnalistika*. Studie záměrně používá termín *žurnalistika* (namísto označení *publicistika*, které je v české stylistické tradici běžnější) s cílem zdůraznit, že výzkumná data se zde vymezují na základě formy či média, nikoli na základě jazykových prostředků, kterými jsou tyto texty charakteristické. Analýze byl podroben náhodný vzorek více než 23 tisíc textů, které byly vydány v hlavních celostátních tištěných periodikách (denících): *Lidové noviny* (LN), *Mladá fronta DNES* (MfD), *Hospodářské noviny* (HN) a *Právo*; pro srovnání byl k těmto titulům, které budeme označovat za *mainstreamové*, přidán i deník *Blesk*, který bude v této studii zastupovat bulvární tisk (k motivaci této klasifikace viz odd. 3).

¹ Tato studie vznikla za podpory projektu „Kreativita a adaptabilita jako předpoklad úspěchu Evropy v propojeném světě“, reg. č.: CZ.02.1.01/0.0/0.0/16_019/0000734, financovaného z Evropského fondu pro regionální rozvoj.

Texty z těchto periodik přináležejí k různým žánrům (fejeton, rozhovor, zpráva) a jsou vytvořeny různými stylovými postupy. Analýza, kterou tato studie prezentuje, se nicméně nebude věnovat popisu žurnalistiky z těchto hledisek, zaměřuje se na *register*, což je pojem, který postihuje to, jakým způsobem je funkčně využita jazyková variabilita v textech v reakci na komunikační situaci, v nichž se vyskytují (Mrázková, 2016; Cvrček et al., 2020b, s. 19). Formálně/mediálně vymezené žurnalistické texty tedy budeme analyzovat především z hlediska toho, jaké jazykové prostředky využívají.

Při analýze nám přitom nepůjde pouze o statický řez, ale rovněž o diachronní perspektivu. Časové rozmezí 1995–2018, které vychází z dostupnosti dat v rámci Českého národního korpusu (ČNK) v době přípravy studie, poskytuje věrohodný obraz o *proměně* registrů v době, kdy se mediální diskurz začal ustalovat po přelomu, kterým pro žurnalistiku byla sametová revoluce.

1.2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Svým zacílením se předkládaná studie dostává do blízkosti stylistickým popisům. Jakkoli je podobnost námětu a záměru zjevná, je třeba upozornit na některé konceptuální odlišnosti, které plynou z odlišné teoretické a metodologické perspektivy.

Česká stylistika je od 30. let utvářena pod vlivem funkcionalismu. Pokud se vyjadřuje k publicistice, děje se tak (od 50. let) v rámci úvah o *publicistickém funkčním stylu* (Čechová et al., 2008, s. 95). Z teorie funkčních stylů plyne, že funkční styl je „vymezen na základě převažující funkce komunikátu“ (Čechová et al., 2008, s. 93, 247), kterou ale v případě publicistiky není snadné určit, a narážíme proto v popisech na formulace, že „vedle své funkce informativní (zpravovací, sdělné, komunikační) plní ještě funkci persvazivní, působící, ovlivňovací“ (Čechová et al., 2008, s. 244–245).

Odvození funkčních stylů od převažujících komunikačních funkcí může navozovat představu, že stylistický popis sleduje tento postup:

komunikační funkce → funkční styl → charakteristické jazykové prostředky

Realita popisů je ovšem v mnoha případech odlišná, funkční styly nejsou mnohdy vymezeny na základě funkce, ale na základě média či formy. Platí to nejen pro publicistiku, ale i pro další tradičně vymežované funkční styly, mj. styl odborný a administrativní (např. Krčmová, 2017), konverzační a epistolární (např. Jelínek, 1995, s. 725) či umělecký (např. Táborský, 2015, s. 374), u nichž lze převažující funkci jako definiční rys použít jenom velmi obtížně. Situaci navíc komplikuje fakt, že funkce sdělná je přítomna ve všech stylech. Vymezení těchto funkčních stylů tak často spoléhá na médium, v němž se texty tohoto typu vyskytují (např. dopis, konverzace), či jejich žánrové vymezení (odborný článek či úřední sdělení).² V některých případech je přitom tato motivace v definici stylu přiznaná: „Pro žurnalistiku jako svéráznou veřejnou

2 Extrémní je v tomto směru pozice tzv. prostěsdělovacího stylu, jenž má být podle názvu naplněním právě sdělovací (informativní) funkce, přičemž vymezen je spíše vlastnostmi jako spontánnost/hovorovost (Čechová et al., 2008, s. 192) či dialogičnost (Hoffmannová, 2016). Zcela se tím opomíjí fakt, že výměna informací tvoří menšinovou složku projevu,

oblast činnosti se vyvinul specifický objektivní vyjadřovací styl — styl publicistický. Jako jeden z funkčních stylů současné češtiny představuje zobecněné a nadřazené označení pro **stylové ztvárnění všech žurnalistických textů** [zvýraznil V.C.]“ (Čechová et al., 2008, s. 244–245).

Vztah mezi funkcí a funkčním stylem totiž, zdá se, není vztahem konceptu a způsobu jeho realizace (jako ho známe např. z relace mezi morfémem a morfem), ale spíš jde v případě funkčního stylu o fenomén a funkce je jeho charakterizující prostředek (tedy analogicky např. k vztahu fonému a distinktivního rysu, který se podílí na jeho určení). Publicistický styl tak není definován jednou unikátní funkcí, ani kombinací několika funkcí či jejich průsečíkem, ale formálním vymezením množiny textů, které slouží jako jeho reprezentanti. Komunikační funkce pak slouží k přesnější charakterizaci daného stylu a propojení s typickými jazykovými rysy.

Výjimku v tomto ohledu představuje nejnovější stylistický popis Hoffmannové a kol. (2016), pro nějž je výchozí koncept komunikačních sfér odvozených od sfér sociálního života (škola, administrativa, masová média apod.). Od takto formálně či mediálně (tedy v zásadě vnětětově) vymezených oblastí se pak pozornost přesouvá k charakteristickým prostředkům (perspektiva vnitrotextová).³

Přístup prezentovaný v této studii vychází z empirické a kvantitativní analýzy jazykových korpusů, která je známá jako *multidimenzionální analýza* (MDA) a kterou od 80. let metodologicky rozvíjí zejména pro angličtinu Douglas Biber (Biber, 1988, 1995; Biber — Conrad, 2009). MDA staví na jazykových rysech, které mají potenciál funkčního využití, přičemž míru tohoto využití zkoumá na různých oblastech jazyka, které jsou vymezeny formálně/mediálně, což lze schematicky zachytit takto:

oblast textů → jazykové rysy → dimenze/komunikační funkce → *registr*

V zásadě se tak svými deskriptivními cíli a východisky MDA neliší od tradiční funkční stylistiky, která sice formálně/mediální motivaci při vymezení velké části funkčních stylů nepřiznává, ale pracuje s ní. Rozdíl je pak v tom, že MDA ke svým závěrům dospívá metodologicky kultivovanější cestou a s větší explanatorní silou, protože výsledný popis není založen na intuici a introspekci, ale na analýze velkého objemu dat kvantitativními metodami, které můžou intuitivní závěry leckdy podstatně korigovat.

2. METODA

2.1 MULTIDIMENZIONÁLNÍ REGISTROVÁ ANALÝZA

Analýza žurnalistického materiálu je provedena s využitím multidimenzionálního (MD) registrového modelu, který byl pro češtinu vytvořen relativně nedávno

v nichž bychom tento styl mohli očekávat, a charakterizují je naopak velmi komplikované vztahy mezi různými pragmatickými funkcemi či fatickou a kontaktní funkcí.

3 K vymezení vnitrotextové a vnětětové perspektivy viz též (Cvrček — Laubeová et al., 2020b, s. 19–21).

(Cvrček — Laubeová et al., 2020b). Biberova i česká MDA vychází od soupisu rysů (z různých rovin od fonologické přes morfologickou, lexikální a syntaktickou až po pragmatiku či textovou rovinu), které jsou identifikovány v textech korpusu. Statistickou metodou (faktorová analýza) se pak hledají systematické souvěskyty rysů v textech, resp. jejich korelace (např. text obsahující hodně neshodných přívlasků má tendenci mít zvýšenou frekvenci pasivních tvarů). Na základě těchto vztahů mezi rysy jsou automaticky ustaveny dimenze variability, tedy latentní komunikační funkce, které mají vliv na výskyt určitých rysů v textech. Jako příklad můžeme uvést korelaci frekvence kontaktních výrazů, výplňkových slov a interjekcí, které jsou projevem dimenze variability, kterou bychom mohli pojmenovat podle jejich krajních pólů jako spontánní vs. připravený (text). Čím víc těchto rysů v textech nacházíme, tím extrémnější je daný text na této dimenzi (směrem k spontánnosti).

Klíčové je přitom to, že dimenze nejsou výsledkem deduktivní a introspektivní analýzy komunikačních funkcí jako v případě funkční stylistiky, ale jsou vytvářeny statistickou procedurou na základě zjištění o pravidelném souvěskytu jazykových rysů v textech. Přínos badatele tkví v tom, že korelace mezi rysy zjištěné statistickou procedurou (tzv. dimenze variability) prozkoumá a lingvisticky interpretuje (přidělí jim nálepkou např. spontánní vs. připravený).

Počet dimenzí je v analýzách, které mají ambici popsat širší spektrum komunikačních sfér, obvykle větší než jedna, proto hovoříme o multidimenzionálních modelech. Právě představa vícedimenzionálního prostoru dává možnost pro komplexnější popis funkční variability v textech.

Model založený na vícero dimenzích lze využít několika způsoby. Jedním z nich je ustavení registrů, tedy shluků textů, které mají podobnou charakteristiku v MD prostoru (srov. Biber, 1989). Můžeme tak dospět ke klasifikaci, která se v některých ohledech podobá funkčním stylům či slohovým postupům, na rozdíl od této tradiční klasifikace je ovšem striktně empiricky zakotvena v datech a kvantitativně odvozena.

MD model nicméně neslouží pouze pro načrtnutí hlavních dimenzí, podél nichž texty v daném jazyce variují. Je to zároveň způsob, jak zmapovat prostor, v němž se texty mohou vyskytovat. Použitím stejných rysů jako v původní MDA můžeme dospět k souřadnicím, na nichž se libovolný text nachází v MD prostoru. To nám dává možnost projektovat texty do MD prostoru a sledovat jejich podobnost/odlišnost v kontextu celkové variability v daném jazyce (srov. s využitím analogické metody pro analýzu textů na českém internetu Cvrček — Komrsková et al., 2020).

V následujícím oddílu bude popsán český model registrové variability, který byl vytvořen na základě dat korpusu Koditex, analýza vzorku české žurnalistiky, který je podrobně představen v části 3, je provedena v oddíle 4.

2.2 ČESKÝ MULTIDIMENZIONÁLNÍ MODEL REGISTROVÉ VARIABILITY

Český multidimenzionální model byl vytvořen týmem ČNK a byl detailně popsán v několika publikacích (Cvrček et al., 2018, 2021; Cvrček — Laubeová et al., 2020b). K analýze byl použit korpus Koditex (Zasina et al., 2018; Zasina — Komrsková, 2019), který obsahuje 10,8 milionů tokenů ve zhruba 3500 textových vzorcích (chunk) o rozsahu 1000–5000 slov. Korpus Koditex byl vytvořen s cílem pokrýt co největší varia-

bilitu textů (od psaných přes webové až po mluvené), přičemž východiskem pro jeho sestavení byla forma/médium jednotlivých textů (tzn. vnětětová perspektiva).

Pro každý chunk korpusu Koditex byla zjištěna frekvence všech 122 jazykových rysů, které vstupovaly do analýzy; jejich soupis spolu s detailní informací o jejich operacionalizaci je k dispozici v monografii sumarizující celý výzkum (Cvrček — Laubeová et al., 2020b, s. 36). Matice obsahující pro každý text soupis 122 údajů, které ho charakterizují z hlediska zastoupení jednotlivých rysů, byla podrobena faktorové analýze (Baayen, 2008, s. 126; Volín, 2007, s. 307), jejíž úlohou bylo identifikovat dimenze variability v češtině.⁴

Tyto dimenze je možné chápat jako shluky rysů, které jsou spojeny nějakou komunikační funkcí; pro účely efektivního využití MD modelu pro popis variability textů v češtině byly dimenze pojmenovány pomocí opozic, které vycházejí z toho, jaké rysy se na jejich konstituování nejvíc podílejí (detailní popis viz Cvrček — Laubeová et al., 2020b, s. 91–105).

1. **dynamický (+) vs. statický (-)**: Dimenze se opírá o frekvenci rysů (ad)verbálních na jedné straně (zejm. frekvence sloves, slovesných gramatických kategorií, adverbíí a spojek) a rysů spojených s nominálním vyjadřováním na straně druhé (frekvence substantiv, adjektiv v různých podobách a funkcích). Verbalita, která se podílí na konstituování dynamického pólu této dimenze, se neprojevuje pouze ve formě narace (mezi nejdynamičtější texty v korpusu Koditex se řadí romány), ale je spojena rovněž s reflexivní a fatickou funkcí (např. v soukromé korespondenci či webových fórech) a s celkově vyšší mírou subjektivity. Naproti tomu nominální vyjadřování, které v nejvyhraněnější podobě nacházíme v textech administrativních, odborných a encyklopedických, působí objektivizujícím dojmem. Rozdíl mezi statickým a dynamickým poukazuje také na protichůdné strategie rozvíjení textu — dynamické přidávání nových klauzí vs. statická elaborace v rámci jmenných frází. Tato opozice (v angl. terminologii *clausal* vs. *phrasal*) se jeví být jazykově univerzální (Biber, 2014) a z hlediska popisu textové variability fundamentální.
2. **spontánní (+) vs. připravený (-)**: Druhá dimenze, která je z hlediska vysvětlené variability rovněž druhá nejdůležitější, je založena především na rysech svázaných s přímou interakcí s komunikačním partnerem a neformální komunikací *hic et nunc* (frekvence kontaktních prostředků, výplňkových slov, demonstrativ, různých druhů expresivních výrazů, repetitivnost, přítomnost hláskoslovných

4 Faktorovou analýzu lze nejsnáze popsat jako statistickou metodu umožňující redukci dimenzí v datech. Ve vstupní tabulce je každý text reprezentován hodnotami 122 jazykových rysů (např. frekvence nominativu, počet adjektiv, frekvence minulého času, lexikální bohatost atp.). Faktorová analýza zjišťuje, zda mezi rysy lze najít korelaci dostatečně silnou na to, aby bylo možné bez větší ztráty informace tyto rysy sloučit do jednoho, uměle vytvořeného ukazatele. Takto analýza postupuje do doby, než dosáhne předepsaného počtu dimenzí. Výsledkem je převod původního souboru o 122 dimenzích na několika (málo) abstraktních numerických deskriptorů, faktorů (vzniklých z původních rysů), které je následně možné interpretovat jako nejdůležitější dimenze, podél nichž texty varíují.

a morfologických rysů typických pro mluvený jazyk). Se spontánním pólem se pojí texty mluvené interaktivní komunikace (neformální, elicitované i mediální), mezi nejpřipravenější textové kategorie patří administrativa, články z Wikipedie či odborné texty formálních a technických věd.

3. **vyšší (+) vs. nižší (-) míra koheze:** Texty, které obsazují extrémní pozice ve třetí dimenzi, odlišuje frekvence spojovacích a odkazovacích prostředků (korelativa, vztahné věty, přivlastňovací zájmena apod.). Pokud je relativní frekvence těchto rysů vysoká, mají texty na této dimenzi kladné hodnoty (čtené projevy, popularizační texty zejm. ze společenských a humanitních disciplín, televizní diskusní pořady), na záporné straně této škály se nacházejí např. encyklopedické texty, běžná konverzace či texty z hobby magazínů, které nekladou takový důraz na usouvztažnění sdělovaných skutečností a mnohdy pracují s výčty (např. recepty) či s juxtapozicí.
4. **polytematický (+) vs. monotematický (-):** Jazykové rysy, které se podílejí na konstituování čtvrté dimenze, se z větší části pojí k bohatosti inventáře lexikálních prostředků v textech. K polytematičnosti přispívá i frekvence toponym. Na pozitivním pólu nacházíme novinové texty složené z krátkých, tematicky různorodých zpráv (kultura, věda, společenský život, zajímavosti), naopak jako monotematické se jeví administrativní a odborné texty.
5. **vyšší (+) vs. nižší (-) stupeň adresnosti:** Pátá dimenze zahrnuje (podobně jako dimenze 2) rysy související s přítomností komunikačního partnera (otázky, tvary druhé osoby, vokativ, imperativ). Nejvyšších hodnot na této dimenzi dosahují texty, které explicitně signalizují adresnost, což jsou typicky dramata (naznačující kdo ke komu mluví), následovaná poezií a různými druhy beletrie. Spontánní mluvená komunikace v této dimenzi extrémních hodnot nedosahuje, což je překvapivé pouze zdánlivě, uvědomíme-li si, že při komunikaci s přítomným partnerem explicitní adresnost není tolik třeba, dvojnásob to pak platí o poloformální elicitované řeči (odpovědi na anketní otázky).
6. **obecný (+) vs. konkrétní (-):** Šestá dimenze odlišuje texty, v nichž se vyskytují relativně často jevy jako propria, číslovky, časová určení (konkrétní pól), a texty, pro něž jsou spíše typické sémanticky vyprázdněné výrazy (obecný pól). Tyto rysy odlišují od sebe encyklopedie, volnočasové časopisy či básně, které jsou nadčasové, obecné a s neomezenou platností, od textů, které jsou pevně zakotveny v prostoru i v čase, aktuální a konkrétní (většinou jde o texty žurnalistické).
7. **prospektivní (+) vs. retrospektivní (-):** Sedmá dimenze odlišuje dva typy verbálních rysů — na jedné straně jsou rysy související s budoucím a přítomným časem, dále pak imperativ a frekvence 2. osoby (souhrnně nazvané jako prospektivní) a na straně druhé je čas minulý, frekvence 3. osoby u sloves i přivlastňovacích zájmen (nesoucí nálepkou retrospektivní). Na základě těchto rysů můžeme identifikovat jako extrémně prospektivní elicitované texty a webová fóra (v nichž nacházíme úvahy, názory a hodnocení), naopak retrospektivní texty nepřekvapivě nacházíme převážně v beletrii.
8. **postojový (+) vs. faktuální (-):** Poslední dimenze, která je nicméně čtvrtou nejvýznamnější z hlediska jejího příspěvku k vysvětlení variability, odlišuje texty, v nichž převládá postojovost (demonstrována různými typy částic, adverbialními

rysy a rysy souvisejícími s modalitou), od textů zaměřených na fakta, kde tyto rysy absentují. Postojovost je tak spojená dominantně s internetovými diskusemi a fóry, elicitovanými texty v rámci ankety, blogy či s facebookovými statusy, negativní extrém okupují texty s převahou faktografických údajů, jejichž prototypem jsou encyklopedie a administrativa.

Je třeba dodat, že pořadí dimenzí je dáno zvolenou metodou faktorové analýzy a neodpovídá jejich relativní důležitosti pro vysvětlení variability. První dvě dimenze sice lze shodou okolností považovat za nejdůležitější (vysvětlují cca 36 % celkové variability v českých textech), podle relevance následují nicméně dimenze 5 a 8, za méně podstatné při postihování variability lze pak považovat specializovanější dimenze 3, 4, 6 a 7. Celkově MD model postihuje zhruba 56 % variability, což je srovnatelné s úrovní, kterou nacházíme v analýzách jiných jazyků (Biber, 1995, s. 121). Zbytek variability připadá na jiné vlivy (mj. idiolekt, srov. Cvrček — Laubeová et al., 2020a).

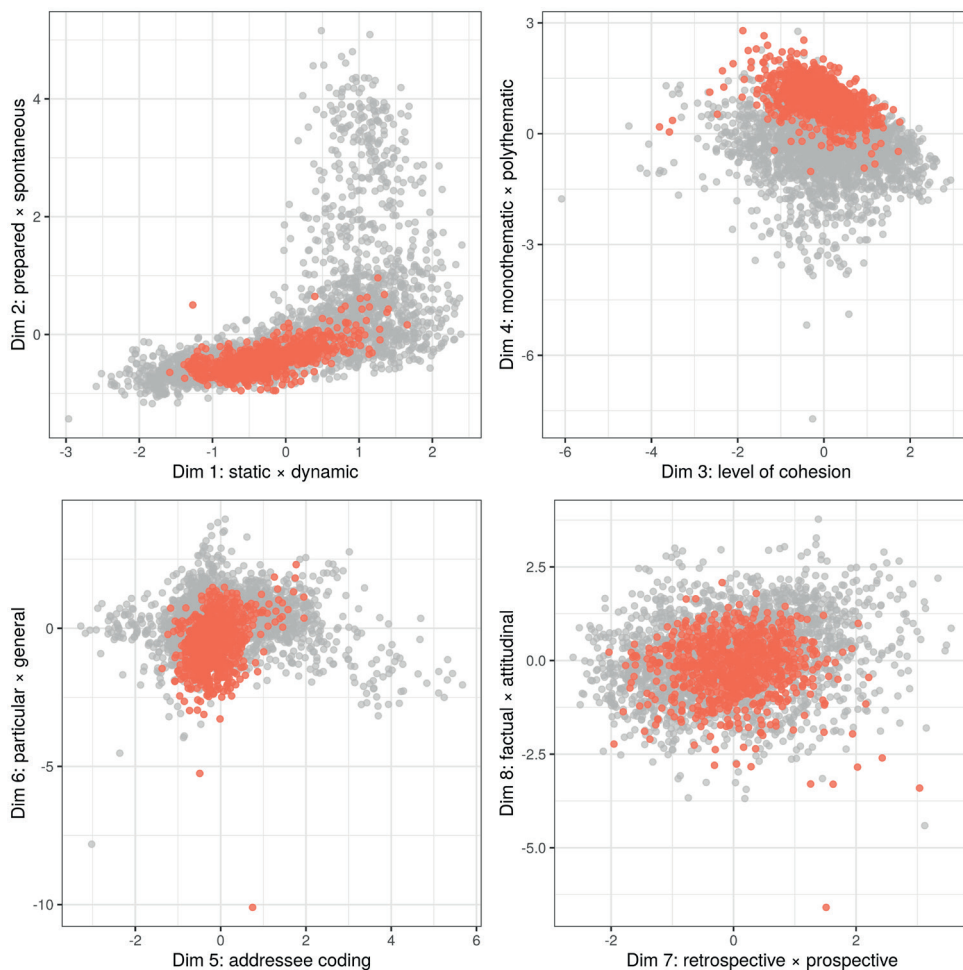
2.3 CHARAKTERISTIKA ŽURNALISTICKÝCH TEXTŮ NA ZÁKLADĚ MODELU

Na základě pozice, kterou na jednotlivých dimenzích zaujímaly žurnalistické texty zastoupené v korpusu Koditex, lze sestavit jejich základní charakteristiku. Je třeba nicméně připomenout, že spektrum žurnalistických textů, na nichž byl obecný model vytvářen, je širší, než jak s nimi pracujeme v této studii; vedle mainstreamových a celostátních titulů se v Koditexu objevují i texty ze společenských, lifestyleových, regionálních či popularizačních titulů.

Z výsledků naměřených na korpusu Koditex (viz obr. 1) plyne, že žurnalistika ve srovnání s ostatními typy textů inklinuje spíše ke statičnosti (dimenze 1) a připravenosti (dimenze 2), v obou případech je extrémnější pouze odborná literatura. Z hlediska páté dimenze se řadí z psaných komunikátů k těm méně adresným (spolu s odbornou literaturou), v osmé dimenzi je nevyhraněná s lehkou preferencí faktuality. Pokud jde o míru koheze (3. dimenze), je žurnalistika průměrná, s občasnými odlehými hodnotami směrem k velmi nízké úrovni. Ve srovnání s beletrií je žurnalistika prospektivnější (dimenze 7), ačkoli jinak nepatří z hlediska této dimenze k extrémním textovým typům. Pokud lze v některých dimenzích spatřovat skutečnou specifčnost žurnalistických textů, jsou to dimenze 4 a 6, na nichž se umísťuje jako vyhraněně polytematická a konkrétní, v čemž se odlišuje i od odborné literatury, s níž jinak sdílí řadu charakteristik.

Tyto výsledky jsou v souladu se situační charakteristikou psané (tištěné, tedy nikoli webové) žurnalistiky, která je předmětem analýzy v této studii. Vzhledem k tomu, že se jedná o psané texty, které procházejí korekturou, jedná se o texty připravené s rozmyšlenou strukturou a stylizací (viz pozice v první a druhé dimenzi). Bez ohledu na to, že běžný novinářský provoz klade mnohdy velké nároky na aktuálnost a poskytuje málo času na vytváření textu, míra připravenosti je stále řádově větší než např. při formulování promluv v rámci konverzace (srov. s pozicí ve 3. dimenzi). Autor textu má typicky značný sociální odstup od recipienta, nesdílejí situační kontext.

Z obsahového hlediska lze shrnout, že nejobecnějším cílem textů je informovat o aktuálním dění, dále pak interpretovat události, zasadit je do souvislostí

OBRAZEK 1. Pozice žurnalistických textů (barevné body) v jednotlivých dimenzích v porovnání s ostatními texty v korpusu Koditex (šedé body)

a poskytnout k nim komentář (tyto aspekty se různým způsobem projevují mj. v 4., 6., 7. i 8. dimenzi). Vysoká hodnota žurnalistiky v dimenzi 4 do značné míry pramení právě z jejího poslání referovat o nejrůznějších tématech, což je *raison d'être* novin jako takových (o tematické mnohotvárnosti žurnalistiky viz též Minářová, 2016). Vedle toho ale může mít postavení žurnalistiky ve 4. dimenzi také jiné vysvětlení, které souvisí s diverzitou žurnalistického vyjadřování. Na konstituování této dimenze se totiž výrazně podílejí indexy lexikální bohatosti. Pokud tedy v následující analýze narazíme na diachronní posuny ve 4. dimenzi, lze to interpretovat jednak jako zvyšování/snižování tematického rozptylu, ale také jako posun na ose modelovost-aktualizace vyjadřování. O modelovosti (automatizaci) publicistiky (a jejím záměrném porušování) se zmiňují i některé starší stylistické popisy (Čechová et al., 2008, s. 249; Chloupek, 1993, s. 116–117).

Kromě aspektu polytematičnosti/aktualizace nacházíme poměrně velmi málo styčných bodů mezi charakterizací žurnalistiky pomocí MDA a publicistického stylu v rámci funkční stylistiky. Ta mezi typické výrazové prostředky řadí mj. obrazná vyjádření, módní a dobové výrazy, novinářská klišé, frazémy a idiomy, specifický shodný atribut (typ „hokejová radost“), intertextualitu, metajazykový charakter a citátovost, vytýkáci opis, konstrukce s nepůvodními předložkami, prostředky signalizující kontakt s adresátem, nepravé věty vedlejší, hromadění genitivních konstrukcí, emocionalitu/expresivitu (např. výskyt deminutiv) (Čechová et al., 2008, s. 251n; Chloupek, 1993, s. 123).⁵ Část z těchto rysů je obtížně vymežitelná (klišé, módní výrazy, specifický shodný atribut), část je v žurnalistických textech řídká (např. mnoho textů, které nacházíme v novinách, neprojevuje sklon k intertextualitě nebo citátovosti) a část je typická spíše pro jiné typy textů (obrazná vyjádření jsou častější v beletrii, hromadění genitivních konstrukcí či nepůvodní předložky najdeme výrazně zastoupené i v odborné literatuře, v expresivitě je žurnalistika až za spontánními komunikáty, jako jsou konverzace, online komunikace a osobní korespondence) atp. Nepřekvapí proto konstatování, že „pojem-termín publicistický styl se nejeví jako zcela vyhovující pro všechny texty, jež se v rámci masových médií objevují“ (Hoffmannová et al., 2016, s. 255).

2.4 VYMEZENÍ REGISTRŮ

Na základě výše popsaných dimenzí variability bylo identifikováno 10 registrů. Tyto registry jsou vymezeny svojí pozicí v MD prostoru a spojují texty, které jsou si z hlediska charakteristik vymezených dimenzemi podobné. Tyto shluky byly následně pojmenovány podle těch charakteristik, v nichž jsou výjimečné, rozděleny jsou podle první, nejdůležitější dimenze na statické (1–5) a dynamické (6–10) (Cvrček — Laubeová et al., 2020b, s. 119):

1. analýza: statický monotematický registr
2. popularizace: statický polytematický obecný registr
3. žurnalistika: statický nevyhraněný registr
4. fakta: statický polytematický konkrétní registr
5. argumentace: statický kohezní registr
6. anketa: dynamický neadresný registr
7. konverzace: dynamický spontánní registr
8. komentář: dynamický postojový registr
9. scénář: dynamický adresný registr
10. narace: dynamický retrospektivní registr

⁵ V souvislosti s publicistickým stylem se někdy mluví o jeho dynamičnosti (Čechová et al., 2008, s. 246), což je ovšem terminologická homonymie. V rámci MDA má dynamičnost blízko k verbalitě a rozvíjení textu pomocí klauzí, zatímco výše zmíněná charakteristika odkazuje k proměnlivosti stylu v čase (zejména v reakci na politické změny).

Žurnalistické texty v rámci korpusu Koditex vykazují příslušnost převážně ke dvěma registrům: žurnalistice a faktům, což v jistém ohledu kopíruje odlišení zpravodajského stylu a stylů publicistických v užším slova smyslu (Minářová, 2016). Žurnalistický registr je specifický v tom, že není z hlediska žádné dimenze vyhraněný, svoje označení proto dostal z toho důvodu, že většina textů tohoto registru je z nějakého novinového nebo časopiseckého zdroje (např. většina politického zpravodajství, komentáře a reportáže). Jeho vymezení je tedy třeba chápat v opozici k ostatním registrům. Registr nazvaný fakta se uplatňuje u větší části textů spadajících do rubrik sport, bulvár, zpravodajství z kultury a ekonomiky a je pro něj typická polytematičnost a konkrétnost. Dohromady připadá na tyto dva registry přes 75 % žurnalistických textů, což svědčí o poměrně homogenním charakteru dané oblasti,⁶ u zbylých textů se jako převažující registr projevuje popularizace, komentář a argumentace.

3. DATA

Změnu registrů současné české žurnalistiky budeme sledovat na rozsáhlém vzorku, který byl vytvořen ze SYNv8 (Křen et al., 2019), tedy z korpusu, jenž zahrnuje všechny texty v synchronní psané části ČNK. Vzorek byl vytvořen kombinací náhodného a stratifikovaného výběru tak, aby v něm byly rovnoměrně zastoupeny čtyři nejčtenější tituly (LN, MfD, HN, Právo) v každém roce sledovaného období 1995–2018 (pro roky 1989–1994 nejsou v ČNK dostupná data od všech vybraných titulů).

Výběr titulů sleduje jako hlavní cíl postihnout klíčová mainstreamová média, která formují veřejný diskurz v ČR od roku 1990 (v některých případech je tradice starší). Do výzkumu byly zahrnuty pouze tištěné zdroje (nikoli online verze deníků), aby analýza nebyla zkreslena vlivem komunikačního média. Prototypičnost vybraných titulů v rámci žurnalistiky je podtržena tím, že se jedná o deníky, u nichž je potřeba bezprostředně reagovat na aktuální dění nejzřetelnější, navíc se jedná o tituly bez specifického zaměření regionálního či tematického. Zvolená média zároveň představují podle analýz zpracovávaných pro Unii vydavatelů dlouhodobě nejčtenější tituly z celostátních placených deníků.⁷ Průměrný počet čtenářů na jedno vydání v prvním pololetí roku 2015 a 2018 (nejstarší dohledatelný průzkum a srovnatelný průzkum z posledního roku sledovaného období) a odpovídající únorový průměrný prodaný denní náklad podle ABC ČR⁸ pro jednotlivé tituly shrnuje tabulka 1.

Podle ratingu důvěryhodnosti Nadačního fondu nezávislé žurnalistiky (Šlerka et al., 2020), který se opírá o formální i obsahová kritéria a který vyjadřuje míru dodr-

6 Srov. s vyjádřením o nepřekvapivé „heterogenitě publicistických žánrů“ u Chloupků (1993, s. 115).

7 Podle Unie vydavatelů (http://www.unievychdavatelu.cz/cs/unie_vychdavatelu/medialni_data/vyzkum_ctenosti; navštíveno 17. 9. 2021) se mezi sedm nejčtenějších titulů kromě sledovaných značek pravidelně dostává už jen bulvární Aha a specializovaný deník Sport.

8 Kancelář ověřování nákladu tisku (Audit Bureau of Circulation), <https://www.abccr.cz/overovana-data/periodicky-tisk/> (navštíveno 19. 9. 2021).

Titul	Čtenost	Prodeje	Čtenost	Prodeje
	1. pololetí r. 2015	únor 2015	1. pololetí r. 2018	únor 2018
Blesk	993 000	251 100	926 000	210 700
MfD	633 000	158 800	569 000	123 900
Právo	298 000	88 400	253 000	73 600
LN	210 000	41 500	223 000	37 400
HN	157 000	31 600	182 000	33 000

TABULKA 1. Průměrná denní čtenost a prodejnost deníků v letech 2015 a 2018

Titul	Pokryté období	Počet textů	Počet tokenů
Blesk	1997–2018	4 400	5 977 000
Hospodářské noviny	1995–2018	4 800	7 188 977
Lidové noviny	1995–2018	4 800	7 352 860
Mladá fronta DNES	1995–2018	4 800	6 852 975
Právo	1995–2018	4 800	6 773 351
Celkem		23 600	34 145 163

TABULKA 2. Rozsah vzorku pro jednotlivé roky a tituly

žování základních novinářských standardů, se jedná o tituly s nejvyšší (A: Právo, HN) či průměrnou (B+: LN, MfD) hodnotou.

Při vymezení okruhu konkrétních textů, které lze do vzorku zařadit, bylo třeba zvážit jejich délku, protože MD model, který k analýze použijeme, je „kalibrován“ na rozsah 1000–5000 tokenů (viz 2.2). Takových textů je nicméně v žurnalistice menšina a jsou svým neobvyklým rozsahem v rámci žurnalistických žánrů vlastně anomální, protože většina článků v denících je kratších než 1000 slov. Z toho důvodu bylo potřeba rozšířit okruh vhodných textů o ty, které byly vytvořeny uměle pro účely této studie spojením dvou článků v rámci jednoho dne/vydání tak, že výsledek je opět v rozsahu 1000–5000 tokenů.⁹ Z této množiny pak byla náhodným výběrem naplňována kvóta 200 textů pro každý titul v každém roce, což představuje celkem 19 200 textů (= 200 × 24 × 4).

Pro účely srovnání byl stejným způsobem vytvořen ještě doplňkový vzorek textů, který je tvořen texty bulvárního deníku Blesk, a to v období 1997–2018 (opět po 200 textech na rok). Hodnocení deníku Blesk není předmětem této studie, přejímám ho z veřejných zdrojů, zejm. z charakteristiky Nadačního fondu nezávislé žurnalistiky, který o Blesku jako bulvárním periodiku mluví s odkazem na Wikipedii.¹⁰

Celkovou charakteristiku vzorku včetně jeho velikosti v počtu tokenů shrnuje tabulka 2.

Při analýze dat bychom měli mít na paměti, že výsledky založené na vzorku, jakoli je nezvykle rozsáhlý a pečlivě sestavený, je třeba interpretovat se zřetelem k jeho

⁹ Kromě požadavku, aby spojované texty byly z jednoho titulu v rámci jednoho dne, nebyla agregace nijak regulována. Je tedy možné, že došlo ke spojení textů odlišných registrových charakteristik (např. sloupku a interview).

¹⁰ Viz <https://www.nfnz.cz/rating-medii/print/blesk/> navštíveno 13. 9. 2021.

limitům. Souhrnná informace o české tištěné žurnalistice v posledním čtvrtstoletí, kterou vzorek poskytuje, je značně agregovaná a nabízí zprůměrovanou hodnotu, která nemusí přímo odpovídat ani jednomu ze zkoumaných titulů. V některých případech tak při interpretaci změn v české žurnalistice za posledních 24 let musíme mít na paměti, že se jedná o abstrakci nad těmito tituly, tedy jakýsi povšechný dojem, který by si hypotetický čtenář mohl udělat na základě pravidelné četby všech těchto deníků.

Vedle vzorku, který byl předmětem analýzy, byl stejnou metodologií sestaven jiný, stejně velký *kontrolní* vzorek (včetně doplňku v podobě textů deníku Blesk). V průběhu analýzy však nebyla zjištěna žádná signifikantní odlišnost od výsledků naměřených na originálním vzorku, což podtrhuje robustnost níže popsaných zjištění.

4. APLIKACE MODELU

4.1 REGISTROVÁ ANALÝZA

Multidimenzionální model vytvořený pomocí MDA můžeme využít jako klasifikační nástroj, který pomáhá určit polohu jakéhokoli textu na jednotlivých dimenzích, a tím určit míru vlastnosti v textu, kterou dimenze reprezentuje (analogické využití MD modelu najdeme v mnoha studiích, např. Conrad, 2015; Staples et al., 2018). Jedná se o automatickou proceduru, kdy pro každý text ze vzorku žurnalistiky zjistíme hodnoty rysů, které byly použity pro vytvoření MD modelu, a z nich vypočteme polohu textu v MD prostoru.¹¹

Pro ověření, že je metoda promítání textů prostřednictvím modelu do prostoru jím vymezeného smysluplná, můžeme určit, k jakému registru texty ze vzorku přináležejí.

Registr má samozřejmě lingvistické vymezení, chápeme ho zde jako jazykovou varietu, která se váže k určité komunikační situaci a která je charakterizovatelná jazykovými rysy, jež v zásadě rovnoměrně prostupují textem (Biber v této souvislosti užívá pro rysy charakteristiku *pervasive*). Vedle toho lze ale uvažovat i o operacionalizaci registru v rámci multidimenzionálního přístupu, kde ho chápeme jako bod v MD prostoru, který funguje jako střed (prototyp), okolo něhož se soustřeďují texty vytvořené stejnými nebo podobnými jazykovými rysy v podobné četnosti.

Vzhledem k tomu, že u každého textu ze vzorku žurnalistiky známe jeho polohu na všech dimenzích, tedy máme jeho souřadnice v MD prostoru, můžeme vypočítat jeho vzdálenost od jednotlivých bodů, jimiž charakterizujeme registry (viz 2.4). Tato vzdálenost je přitom ukazatelem podobnosti textu vzhledem k prototypu daného registru.

¹¹ Za pomoc s technickými aspekty projekce žurnalistických dat na MD model děkuji kol. D. Lukešovi. Hodnoty textů v jednotlivých dimenzích (faktorová skóre) v rámci analyzovaného i kontrolního vzorku jsou k dispozici pro volné použití v repozitáři OSF: <https://osf.io/v8grd/>

Pro každý text ze vzorku jsme zjistili, který registr je mu nejbliž, výsledky shrnuje tabulka 3 (zvláště pro mainstream a zvláště pro Blesk, u něhož lze oprávněně čekat odlišnou registrovou charakteristiku).

Registr	Mainstream		Blesk	
	Počet textů	Podíl v %	Počet textů	Podíl v %
Analýza	311	1,62 %	18	0,41 %
Anketa	2	0,01 %	0	0,00 %
Argumentace	2130	11,09 %	97	2,20 %
Fakta	7614	39,66 %	2087	47,43 %
Komentář	794	4,14 %	488	11,09 %
Konverzace	1	0,01 %	0	0,00 %
Narace	177	0,92 %	133	3,02 %
Popularizace	248	1,29 %	235	5,34 %
Scénář	18	0,09 %	168	3,82 %
Žurnalistika	7905	41,17 %	1174	26,68 %

TABULKA 3. Příslušnost textů z mainstreamových titulů a z Blesku k jednotlivým registrům MD modelu

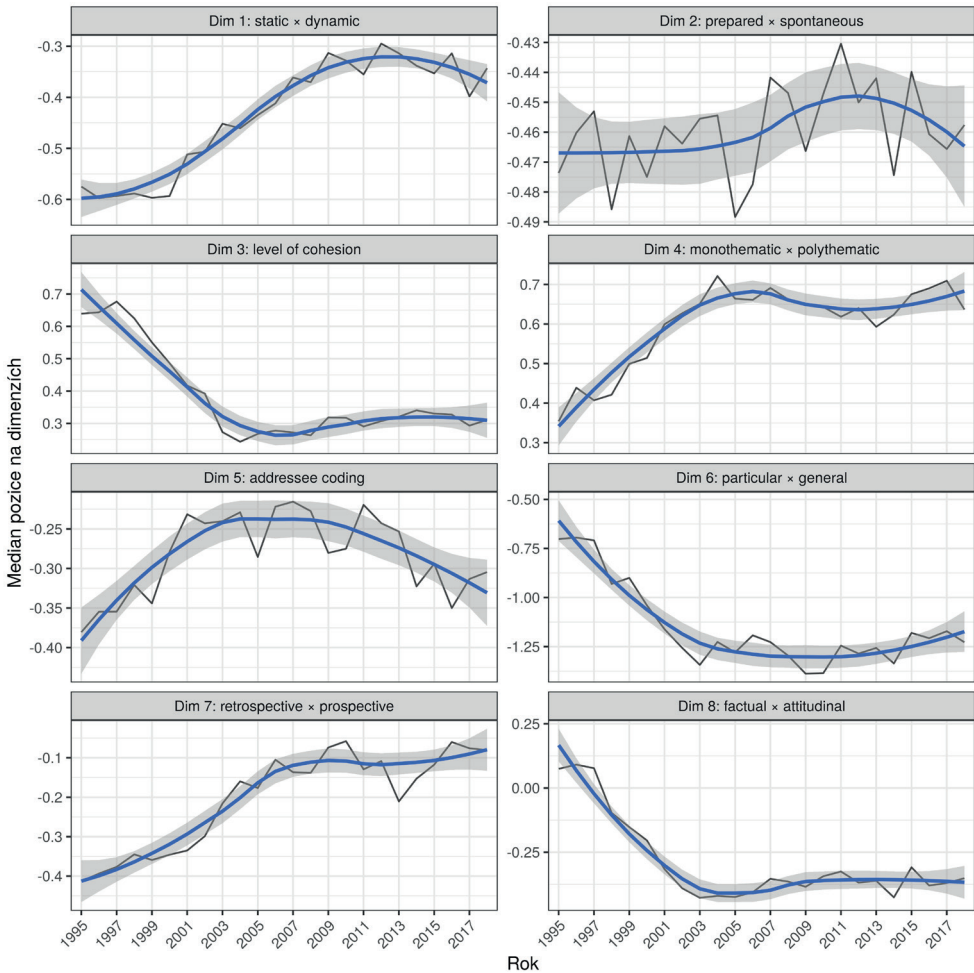
Z výsledků plyne, že přes 41 % textů v mainstreamových denících má žurnalistický (tj. statický nevyhraněný) registr a přes 39 % pak registr nazvaný fakta (tj. statický polytematický konkrétní). Výrazněji se v mainstreamu už uplatňuje jenom registr argumentace (11 %) a komentář (4 %). V Blesku je zastoupení registrů trochu jiné, což odráží jednak odlišné priority bulvární žurnalistiky a jednak to, jak je vymezen žurnalistický registr (s prototypem v mainstreamových textech). V Blesku nacházíme méně žurnalistiky (27 %), ale výrazně více faktografických textů (téměř 47,4 %), z méně zastoupených registrů se výrazněji prosazuje komentář (11 %) a popularizace (5,3 %).

Rozdíl v preferenci argumentace u mainstreamu a komentáře v bulváru odpovídá intuitivnímu obrazu těchto dvou typů médií, kdy první z nich je chápán spíše jako uměřený, kultivovanější, se snahou budít zdání objektivitu, zatímco bulvár chce promlouvat k čtenáři bezprostředně, živě a s neskrývanými emocemi. Tomu odpovídá i to, že argumentace je registr statický a kohezí, zatímco komentář je dynamický s explicitně signalizovanou postojovostí.

Za zmínku stojí rovněž téměř úplná absence konverzačního registru v obou typech médií, což může působit neintuitivně s ohledem na rozhovory, které se běžně v českých novinách vyskytují. Důvodem je fakt, že z hlediska registru se interview, která jsou často výrazně editorsky upravovaná, od autentické konverzace významně liší a mají blíže k argumentaci či naraci.

4.2 VÝVOJOVÉ TENDENCE

Nyní můžeme tento statický pohled doplnit o vývojový rozměr. Pro každou dimenzi můžeme vytvořit graf, který zachycuje, jaký je převažující trend mainstreamových

OBRÁZEK 2. Vývoj hodnot mainstreamové žurnalistiky v dimenzích MD modelu

žurnalistických textů ve sledovaném období. Tenká černá linie v obr. 2 zachycuje medián mainstreamové žurnalistiky na dané dimenzi v průběhu času, silnější barevná linie v šedém pruhu pak naznačuje trend¹² spolu s konfidenčním intervalem.

Vývoj v jednotlivých dimenzích se liší v několika aspektech. Jednak je odlišná míra změny, kterou můžeme v různých dimenzích pozorovat. To souvisí s tím, že dimenze vysvětlující velkou míru variability v MD modelu (konkrétně dimenze 1, 2, 5 a 8) určují hlavní charakteristiku textu (převažující registr) větší měrou než dimenze specializovanější. Razantní diachronní změnu v těchto dimenzích tudíž

¹² Trendy byly vytvořeny pomocí tzv. lokální polynomicke regrese, což je regresní metoda, která postupuje po úsecích dat a v rámci nich se snaží proložit pozorováními křivku danou polynomem (na rozdíl od běžnější regrese lineární, která prokládá daty přímkou).

nelze očekávat, protože to by indikovalo, že by v průběhu času došlo k zásadnímu přehodnocení způsobu psaní žurnalistického textu. Vývojové změny tedy očekáváme spíše v posunech na specializovanějších dimenzích než v kompletní proměně žurnalistických registrů.

Druhý podstatný aspekt souvisí s výrazností trendu. Šedá oblast naznačující konfidenční interval má různou šíři podle toho, do jaké míry je trend v datech čitelný a jak výrazná je disperze mezi výsledky jednotlivých let.

V zásadě můžeme ve výsledcích v obr. 2 odlišit dva případy: (1) grafy, které ukazují na změnu charakteristiky, tzn. počáteční a koncový stav se podstatně liší (dimenze 1, 3, 4, 6, 7 a 8), a (2) grafy, kde sice v průběhu sledovaného období dochází k nějakým proměnám registru, ale počáteční a koncový se významně neliší (dimenze 2 a 5).

Zároveň je třeba dodat, že rozdíly mezi počátečními a koncovými stavy jsou v případě všech dimenzí statisticky signifikantní (měřeno Wilcoxonovým testem, nejvyšší zjištěná hodnota $p = 0.029$). To samo o sobě neznamená, že změny jsou výrazné; signifikantní výsledek je do značné míry způsoben množstvím dat ve vzorku, které je natolik velké, že nám umožňuje se značnou mírou jistoty potvrdit rozdíl, který není jinak deskriptivně příliš zajímavý.

Pokud bychom rozdíl mezi počátečními a koncovými stavy normalizovali (tj. zohlednili bychom střed dimenze a její rozptyl pomocí mediánu a mezikvartilového rozpětí), dospějeme k výpočtu rozdílů, které lze mezi dimenzemi bez zkreslení porovnávat. Z tohoto srovnání vychází, že největší posun ve sledovaném období zaznamenáváme v dimenzi 6 (posun od obecného ke konkrétnímu) a v dimenzi 8 (od postojevosti k faktuálnosti). O něco menší rozdíl pak je patrný u dimenze 3 (klesající míra koheze), dimenze 7 (posun od retrospektivního referování k prospektivnímu) a konečně dimenze 4 (zvyšující se polytematičnost, resp. odklon od modelovosti vyjadřování).

Hlavní pozornost budeme věnovat dimenzím, v nichž dochází k nějaké významnější změně ve sledovaném období, nyní pouze pár poznámek k dimenzím 2 a 5. Z výsledků v obr. 2 plyne, že ve sledovaném období nedošlo k výraznější změně v míře spontánnosti (dimenze 2) či adresnosti (dimenze 5) u mainstreamových titulů. Nejvyšších hodnot v dimenzi 2 dosahují texty, které se snaží o neformální styl, rozhovory, komentářové texty s velkým podílem fejetonistických prvků či hojně citující přímá vyjádření aktérů aktuálního dění. Extrémních hodnot v dimenzi 5 dosahují rozhovory nebo texty, které bychom mohli označit za články sumarizující rozhovor a obsahující velké množství přímých citací. Dalším typem textů, které v této dimenzi dosahují vysokých skóre, jsou ankety či popularizační články reagující na (modelové) otázky (hypotetických) čtenářů (*Proč je Zelený čtvrtek zelený?*).

V případech obou dimenzí pozorujeme nárůst uprostřed sledovaného období, který je nicméně následovaný poklesem zhruba na původní úroveň. Pro obě tyto dimenze je také typické, že hodnoty mainstreamové žurnalistiky zůstávají vždy o poznání nižší, než je pozice bulvárního Blesku, který je výrazně spontánnější a explicitnější v adresnosti (srov. obr. 3). Nepotvrzují se tak hypotézy o oslabování oficiálnosti a formálnosti mediálního vyjadřování pod vlivem bulváru, např. Čmejková (2008) v této souvislosti mluví o konverzacionalizaci, Schneiderová (2013, s. 106) přidává charakteristiku „kolokvializace“. Obě tyto vývojové charakteristiky lze považovat za

částečně oprávněné maximálně do roku 2008, následný vývoj nicméně tento trend do značné míry zvrátil.

Trendy v dimenzích 1, 3, 4, 6, 7 a 8 lze stručně charakterizovat těmito posuny ve sledovaném období: žurnalistické texty jsou dynamičtější (dimenze 1), vykazují nižší míru koheze (dimenze 3), pokrývají větší spektrum témat či se odklánějí od modelového vyjadřování (dimenze 4), ve formulacích jsou konkrétnější (dimenze 6) a méně retrospektivní (dimenze 7) a konečně vykazují i menší míru postojovosti ve prospěch uvádění faktů (dimenze 8).

V dílčích případech lze spekulovat o vlivu změn ve vlastnické struktuře či na pozici šéfredaktora na proměny těchto registrových charakteristik, ani v jedné dimenzi to nicméně k vysvětlení posunu zásadněji nepřispělo (v tomto ohledu je užitečné, že ve výběru je i Právo, které od momentu své transformace z komunistického deníku Rudé právo nezměnilo ani majitele ani šéfredaktora).

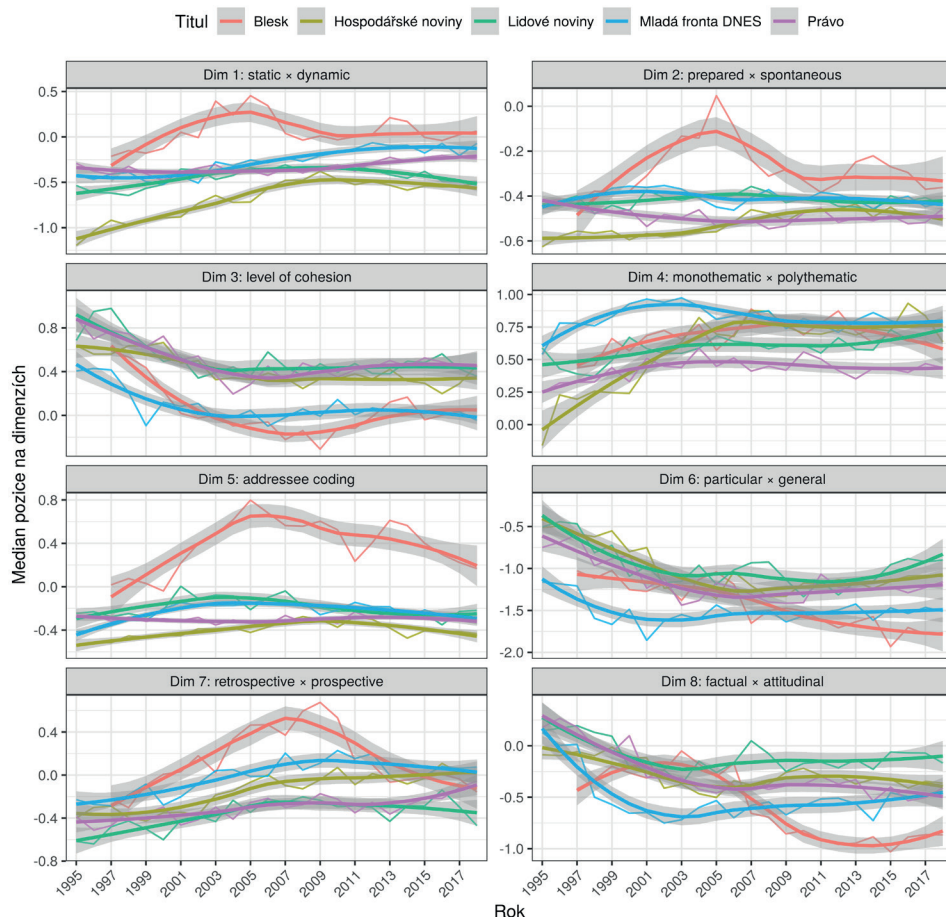
Nárůst dynamičnosti, pozorovatelný v panelu pro **dimenzi 1** v obr. 2, může být způsoben jednak větším zastoupením dynamických prvků (zejm. narace a reflexe) nebo vyšším podílem registrů, které jsou ze své podstaty dynamičtější (rozhovory, články sumarizující rozhovory, osobní vzpomínky a zpovědi). S jistotou nelze mezi těmito dvěma možnými příčinami rozhodnout, nicméně určité vodítko nám může poskytnout tvar distribuce hodnot první dimenze v jednotlivých letech. Pokud by posun k dynamičnosti byl způsoben zvětšujícím se podílem textů s dynamickým registrem na úkor textů statických, jejichž podoba by zůstávala víceméně nezměněná, byla by výsledkem změna distribuce hodnot v první dimenzi z monomodální na vícemodální (s jedním vrcholem pro statické registry a dalšími pro dynamické registry). Takový posun ale v datech nepozorujeme, proto se zdá být oprávněná domněnka, že se jedná o celkový posun napříč všemi texty v denících. Analýza mezikvartilového rozpětí hodnot v této dimenzi navíc ukazuje, že obsah mainstreamových deníků se v čase stává čím dál homogennější (rozptyl v dynamičnosti mezi texty se zmenšuje), v míře dynamičnosti jsou si tedy texty mainstreamových médií podobnější než v 90. letech.

Detailní pohled na jednotlivé tituly mainstreamu a srovnání s bulvárním deníkem Blesk nabízí obr. 3. Každý panel je věnován jedné dimenzi (včetně dimenzí 2 a 5, které jsou popsány výše). Tenčí linie opět znázorňují mediány hodnot v jednotlivých letech a silnější pak ukazují trendy.

Z grafu pro dimenzi 1 plyne, že úroveň dynamičnosti Blesku se po výkyvu v nulových letech ustaluje na hladině okolo 0. Mainstreamová média se v tomto ohledu Blesku postupně přibližují, nicméně jeho úrovně nedosahují a trend, který v posledních letech můžeme pozorovat, ani o dalším přiblížení spíše nesvědčí.

Rozdíl mezi statickým vyjadřováním poloviny 90. let a dynamičtější stylem roku 2018 zachycují následující dvě ukázky s hodnotami v dimenzi 1 blízkými mediánu pro daný titul v daném roce:

Koncem ledna tohoto roku předložilo Ministerstvo hospodářství komisi pro malé a střední podnikání hospodářského výboru Parlamentu návrh politiky učňovského školství pro následující období. Na konci února zveřejnily „své“ zásady Unie zaměstnavatelských svazů ČR a Sdružení učňovských zařízení. Případné rozdíly v těchto dvou

OBRÁZEK 3. Vývoj hodnot v dimenzích pro jednotlivé tituly

konceptních materiálech naznačují, jak odlišné cíle mají jejich autoři. (HN 1995, ID = hnh5:5781, Dimenze 1 = -1,16)¹³

„Manažerům **zjednodušíme** práci třeba o pět hodin týdně,“ **popisuje** šestadvacetiletý **Jakub Mynařík** svůj projekt Dayswaps, se kterým **zvítězil** v soutěži začínajících pražských podnikatelů T-Mobile Rozjezdy. Program **pomáhá** manažerům rychle **naplánovat** směny pracovníkům. V popisu vašeho projektu se **píše**, že **jde** o software, který **jediným tlačítkem zohledňuje** požadavky zaměstnanců. Co si pod tím **mám představit**? Z poměrně složitého matematického problému, kterým **je** pro zaměstnavatele **plánování směn, jsme udělali věc jednoho kliknutí.** (MfD 21. 5. 2018, ID = mfi80521:179, Dimenze 1 = -0,08)

13 Metadata k ukázkám obsahují informaci o datu publikování textu, z něhož je úryvek (pro HN v roce 1995 není informace o přesném datu k dispozici), o ID textu, podle nějž lze text dohledat v korpusu SYNv8, a o hodnotě textu v rámci dimenze.

OPEN ACCESS

Odlišnost textů, které lze v době svého vzniku a v rámci svého titulu považovat za prototypické z hlediska dynamičnosti, je zjevný. Zatímco první text obsahuje velké množství nominálních struktur (rozvitě nominální fráze jsou vyznačeny podtržením), druhý text je verbálnější (vyznačeno tučně), s kratšími frázemi a klauzemi.

Vývoj ve **třetí dimenzi** reprezentující míru koheze v textech je podle obr. 2 jednoznačně klesající zhruba do r. 2004–2005, kdy se pokles zastavuje a hodnoty se ustalují na snížené hladině. Platí zároveň, že se v této dimenzi konstantně od r. 1995 snižuje disperze mezi mainstreamovými tituly, což naznačuje, že v míře koheze se jednotlivé deníky čím dál víc podobají.

Bližší průzkum jednotlivých titulů (obr. 3) ukazuje, že nejvýraznější pokles míry koheze nacházíme u MfD, která je v tomto aspektu na stejné úrovni jako Blesk. Tři zbývající mainstreamové tituly rovněž vykazují pokles, ale udržují si konstantně vyšší hodnotu.

Tento pokles koheze může mít částečně na svědomí zařazování různých přehledových a výčtových prvků, které často postrádají jakékoli kohezní prostředky: recepty, přehledy (cen, táborů, zájezdů, rekordů), tipy (11 dáreků na poslední chvíli, jak nakrmit rodinu za pár korun), programy kin (včetně synopsí filmů), sportovní výsledky apod. Vzhledem k tomu, že ani v této dimenzi (stejně jako v dimenzi 1) nepozorujeme proměnu tvaru distribuce (viz obr. 4), a jelikož i v této dimenzi dochází ke snižování disperze, a texty jsou si tak v čase stále podobnější, musíme hledat vysvětlení ve způsobu vyjadřování spíše než v proměně repertoáru žánrů. Je tedy pravděpodobné, že vedle navyšování podílu přehledových textů paralelně dochází k posunu ve směru snižování koheze i u nepřehledových článků.

Posun můžeme demonstrovat na dvou textech z MfD, které lze z hlediska jejich hodnoty pro dimenzi 3 považovat za typické v daném roce (blízké mediánu).

Zbožní katolíci na Srí Lance věří, že kněz Joseph Vaz, když v roce 1687 přibyl na tento rajský ostrov, dokázal konat zázraky. Zároveň doufají, že další zázrak zažijí nyní, v době pobytu papeže Jana Pavla II., který váží dalekou a nebezpečnou pouť, aby tohoto misionáře blahoslavlil. Po jedenácti letech občanské války mnozí Srílančané tvrdí, že mír na tento etnicky rozdělený ostrov může přinést skutečně již jen zázrak. (MfD 18. 1. 1995, ID = mf950118:99, Dimenze 3 = 0,324).

Jako ředitel byl svázaný, chtěl zůstat kumštýřem. Výrazná jihočeská divadelní osobnost. Jeden z propagátorů otáčivého hlediště v Českém Krumlově. Úspěšný a kritikou uznávaný dlouholetý režisér Jihočeského divadla. To byl Milan Fridrich. S trochou nadsázky je možné říci, že Fridrich znamená divadlo a naopak. To napsal Jiří Černý ve své knize Opony a horizonty Jihočeského divadla. Psal o doyenovi českobudějovické scény — režiséru a také řediteli Milanu Fridrichovi. Žatecký rodák, zasloužilý umělec či absolvent pražské Akademie múzických umění nakonec v Jihočeském divadle strávil dlouhých čtyřicet let. (MfD 23. 3. 2018, ID = mfi80323:126, Dimenze 3 = -0,0433)

Zatímco první text z roku 1995 obsahuje celou řadu kohezních prostředků (některé z nich jsou v ukázkě zvýrazněny, jiné, jako např. velikost inventáře zájmen či spojek

zvýraznit nelze), ukázka druhého textu (z roku 2018) je postavena převážně na principu juxtapozice.

Tendence ke zvyšování polytematičnosti, reflektovaná vývojem **čtvrté dimenze** (viz obr. 2), je v mainstreamové žurnalistice patrná od počátku sledovaného období a kulminuje v roce 2004, odkdy se drží na neměnné úrovni až do současnosti. Jak už bylo naznačeno výše, vzhledem k tomu, že výrazným rysem čtvrté dimenze jsou indexy lexikální bohatosti, může být důvodem ke zvýšení hodnot v této dimenzi i větší lexikální diverzita či odklon od modelovosti vyjadřování. I v této dimenzi můžeme sledovat snižování disperze hodnot mezi tituly, což značí, že v tomto ohledu k sobě jednotlivé mainstreamové deníky konvergují (přizpůsobují se těm polytematičtějším/lexikálně diverzifikovanějším).

Z grafu porovnávacího jednotlivé tituly (obr. 3) je trend zvyšování polytematičnosti patrný nejvíc u HN, které zaznamenávají v období 1995–2006 významný nárůst, což je dáno zejména velmi nízkou položenou základnou tohoto titulu v 90. letech. Ačkoli se zvyšování polytematičnosti týká jednotlivých článků (nikoli celého čísla), je pravděpodobné, že je to odraz proměny HN, které prošly vývojem od specializovanějšího (profesního) periodika soustředěného na ekonomiku k nevyhraněnému obecně zaměřenému deníku. Méně patrný je tento trend u LN a Práva. MfD naproti tomu vykazuje po výrazném nárůstu v počátcích sledovaného období v prvním desetiletí 21. století mírný pokles, nicméně stále si drží status média s tematicky nejpestřejšími články. Na vysokých hodnotách v této dimenzi se (bez ohledu na titul) podílejí specifické texty, jako jsou soupisy (typy, sportovní informace), výčty či přehledy (synopse filmů).

Právě na HN, které v této dimenzi prodělaly výrazný posun, si můžeme demonstrovat rozdíl mezi textem s nízkou a vyšší hodnotou na této dimenzi. Následující dvě ukázky představují z hlediska hodnoty ve 4. dimenzi typické texty pro rok 1995 a rok 2016 (v němž HN zaznamenávají svoji nejvyšší dosaženou hodnotu).

Úroveň banky vždy určitým způsobem odpovídá prostředí, ve kterém operuje. Banka je zvláštní podnikatelská firma, úzce provázaná na velmi široký okruh partnerů. Například firma s průmyslovou produkcí má obvykle okruh obchodních partnerů mnohem užší, u velkých bank jde o desetitisíce až statisíce zákazníků, kteří svými výsledky ovlivňují jejich činnost a naopak. Nemůžeme se tedy stát evropskou bankou v pravém slova smyslu v době, kdy na patřičné úrovni není celá ekonomika. Banka se může odpoutat od ostatních subjektů svou úrovní technologie, v organizačních rysech a kvalitě služeb, nemůže však mít v žádném případě například perfektní portfolio úvěrů. (HN 1995, ID = hnh5:1254, Dimenze 4 = -0,016, Dimenze 6 = 0.424)

Když loni počátkem roku odcházel Alan Rusbridger z postu šéfredaktora britského deníku Guardian, zamačkávali mnozí z jeho někdejších podřízených slzu. S šedesátníkem Rusbridgerem jako by odcházela celá jedna epocha historie novin. A možná i žurnalistiky jako takové. Rusbridger si vzal jedenapůlroční oddechový čas, kdy působí na univerzitě v Oxfordu, cestuje po světě a přednáší. (HN 18. 5. 2016, ID = hn160518:37, Dimenze 4 = 0,93, Dimenze 6 = -0.36)

Text z roku 1995 je poměrně úzce tematicky sevřený, čemuž odpovídá i repetitivní slovník plný termínů, naproti tomu druhá ukázka (z roku 2016) disponuje množstvím konkrétních pojmů a proprií (zejm. toponym), jimiž se docílují větší autenticity sdělení a dojmu informační hustoty. Všechny indexy lexikální bohatosti (normalizovaný počet bigramů i unigramů či Yulův koeficient), ale i hodnota tematické koncentrace (Čech, 2016) svědčí o tom, že text z roku 2016 je lexikálně výrazně bohatší a tematicky nevyhraněnější. Polytematičnost je tedy třeba vidět nikoli v pestrosti článků, ale v množství témat, jimž se články v průměru věnují, a v tom, jak pestrý lexikon k tomu používají. Jak uvidíme níže, s těmito charakteristikami souvisí i vývoj v dimenzi 6 (obecný vs. konkrétní).

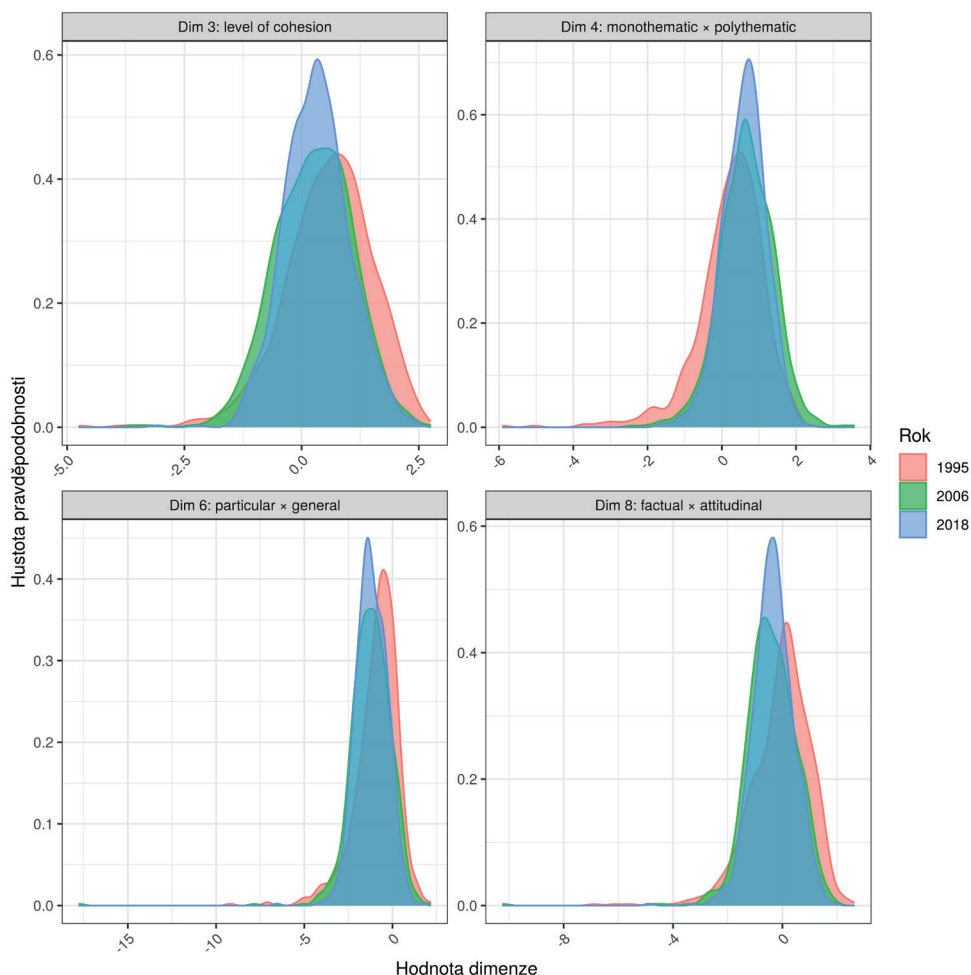
Police textů na **šesté dimenzi** ve sledovaném období (viz obr. 2) naznačuje posun od obecných vyjádření směrem k větší konkrétnosti. Nejextrémnějších hodnot dosahují texty z roku 2003 a 2009–2010, příp. i 2014. Tento trend může souviset s větším podílem nejrůznějších výčtů (viz výše) a jednak s detailnějším situováním textů (většina textů s nízkými hodnotami je ze sekce zpravodajství či sport, které obsahují množství konkrétních detailů, jako jsou jména aktérů, míst, konkrétní data apod., srov. ukázky exemplifikující dimenzi 4 výše).

Podrobnější pohled na jednotlivé tituly (obr. 3) v dimenzi 6 ukazuje, že trend je víceméně ve všech mainstreamových denících podobný (i podle údajů o disperzi převažují konvergentní tendence mezi mainstreamovými tituly), jenom MfD si konstantně udržuje nižší hladinu. Trend se zejména v poslední dekádě výrazně uplatňuje v Blesku.

I zde můžeme spekulovat, do jaké míry se na posunech v této dimenzi podílí proměna repertoáru článků v novinách (ve prospěch výčtových a přehledových textů, srov. i dimenzi 3, 4 a 8) a do jaké míry se jedná o posun v naznačeném směru, který se více méně odehrává v celém spektru textů. Grafy rozdělení hodnot na dimenzích, jichž se tato interpretace může týkat, jsou obsaženy v obr. 4, který pomocí barev zachycuje stav ve 3 synchronních řezech (na počátku sledovaného období, uprostřed a na konci). Vodorovná osa reprezentuje hodnoty dané dimenze a na svislé ose je ukazatel interpretovatelný jako relativní podíl textů s danou hodnotou. Vzhledem k tomu, že ani v jedné dimenzi se tvar distribuce zásadně nemění, nedochází k její proměně v rozdělení bimodální (se dvěma vrcholy), můžeme dovozovat, že změny v mediánu jsou dány posunem celé distribuce, příp. že vliv proměn složení textů není zásadní.

Vývoj v **dimenzi 7** ukazuje na postupný ústup retrospektivního vyjadřování ve prospěch prézentu a futura. Zvyšování této hodnoty sledujeme až do r. 2007, kdy se ustaluje. Maxima nacházíme v letech 2010 a pak 2016. Jedná se přitom o jednu z mála dimenzí, kde pozorujeme v čase nárůst disperze, což naznačuje, že jednotlivé deníky se více odlišují tím, do jaké míry se tomuto trendu přizpůsobují.

Vývoj směrem od retrospektivnosti může být způsoben větším důrazem na historický prézens při líčení událostí, komentováním aktuálních událostí či aktualizací (*Dvě skutečnosti dělají z těchto voleb hlasování mimořádně důležité; Nemocnice se bojí; Jdeme do nejistoty; Reformy bolí*) nebo větším zapojením textů, které mají poradenskou roli (*Jak zadávat úkoly*) či recepty (*Levné recepty do 100 Kč*), které svým zaměřením inklinují k (neaktuálnímu) prézentu.

OBRÁZEK 4. Tvar rozdělení hodnot v dimenzích 3, 4, 6 a 8 ve třech letech 1995, 2006 a 2018 pro mainstreamová média

Obecný trend následují v dimenzi 7 všechny mainstreamové tituly s výjimkou LN (viz obr. 3), které v posledních letech od prospektivního vyjadřování ustupují. Nejvýraznější nárůst sledujeme u HN a MfD.

V **dimenzi 8** dochází k jedné z nejméně výrazných změn, k poklesu vyjadřované postojovosti směrem k větší faktualnosti. Lokální minimum nacházíme v letech 2003–2004 a od té doby medián zůstává téměř nezměněn. Extrémně nízkých hodnot v této dimenzi dosahují zejména výčty a přehledy (*Kde se staví nové domy; Typy pro volný čas*). Podobný efekt těchto informačně kondenzovaných textů nacházíme i u dalších dimenzí (zejm. 3, 4 a 6, viz obr. 4).

Trend poklesu sledujeme u všech titulů, nejméně výrazný je u MfD, nejvýraznější je pak u LN, které zůstávají z mainstreamových médií stále nejvíc postojové. Zajímavé

je srovnání s Bleskem, který v období 2010–2018 klesá na ještě nižší úroveň (větší faktualnost, resp. menší deklarovaná postojovost). Tento trend můžeme vnímat jako snižující se míru zapojení explicitních signálů komentářových a hodnotících prvků do novinových textů.

Posun v míře postojovosti textů můžeme demonstrovat na článcích z deníku Právo, které reprezentují typickou (mediánovou) hodnotu z hlediska dimenze 8 v roce 1996 a 2018. První ukázka obsahuje několik explicitních signálů postojovosti, zatímco druhá ukázka je čistě faktografická.

Politická situace po volbách, jež ukončila domina[n]ci pravice v politickém životě a ve způsobu vládnutí, vyvolala řadu otázek. Nejprve to byly bezprostřední, často až hysterické reakce, jež vyslovovaly obavy z ohrožení další transformace české společnosti. (...) Nyní se do popředí dostaly konkrétnější otázky působení parlamentních stran včetně jejich vnitřní demokracie. (...) Myslím, že konfrontační styl vládnutí ODS a Václava Klause, který ovládal zdejší politický život a vynucoval novou konformitu s „jedině správnou pravicovou politikou“, přispěl k tomu, že záporný vztah k politické angažovanosti přetrvává. (Právo 30. 9. 1996, ID = pr960930:80, Dimenze 8 = 0,228)

Parkování v Brně se změní, od září spustí město v centru Brna projekt rezidentního parkování. O zavedení nového systému bude Brňany informovat i nákladná kampaň. „1. září spouštíme rezidentní parkování v městské památkové rezervaci. Jedná se o šest jednosměrných zón, kde budou moci parkovat rezidenti a abonenti,“ oznámil náměstek brněnského primátora Richard Mrázek (ANO). První část tzv. rezidentního parkování, které má zvýhodnit při parkování místní před dojíždějícími, je vymezené ulicemi Husova, Nádražní, Benešova, Koliště, Moravské a Žerotínovo náměstí. (Právo 22. 6. 2018, ID = pr180622:104, Dimenze 8 = -0,459)

4.3 SHRnutí: VÝVOJOVÉ TENDENCE DENÍKŮ

Na základě výše prezentovaných výsledků lze provést srovnání jednotlivých titulů:

- MfD se v průběhu sledovaného období postupně propracovala na nejdynamičtější a nejmíní kohezní titul z mainstreamových deníků. Trvale si udržuje pozici lexikálně/tematicky nejbohatšího titulu a spolu s Bleskem patří k titulům formulujícím spíše konkrétněji, v MfD je v současnosti nejpatrnější tendence k prospektivním vyjádřením (spíše než retrospektivním naracím); spolu s Právem patří k mainstreamovým titulům s nižší mírou vyjadřované postojovosti
- HN v průběhu sledovaného období prošly výraznou změnou zejména směrem k větší dynamičnosti, polytematičnosti a prospektivnosti; dlouhodobě patří spíše ke kohezntnějším titulům, s vyšším podílem obecnějšího vyjadřování a relativně hojně signalizovanou postojovostí
- LN lze charakterizovat především vysokou mírou postojovosti (nejvyšší ze sledovaných titulů), obecného vyjadřování a spolu s Právem i značnou mírou koheze; oproti jiným titulům se u LN příliš neprojevuje obecný trend zvyšování dynamiky a prospektivnosti (LN zůstávají poměrně retrospektivní ve svém vyjadřování)

- Právo představuje z hlediska několika dimenzí střední cestu — neprojevuje se u něj trend k rapidnímu zvyšování dynamičnosti, drží si střední pozici z hlediska míry konkrétnosti vyjadřování a prospektivnosti; Právo rovněž reaguje nejmírněji na trend odklonu od modelovosti vyjadřování/monotematicčnosti a snižování koheze
- Blesk si oproti mainstreamovým titulům drží několik extrémních pozic — je dynamičtější, nekohezní, nejkonkrétnější a nejmíň postojový, z hlediska prospektivnosti si dlouhou dobu udržoval prvenství, které ovšem v poslední době ztratil, stejně tak se u něj zastavil trend k polytematičnosti textů.

4.4 SROVNÁNÍ MAINSTREAMU A BULVÁRU

Jedna z hypotéz, která se v popisech žurnalistiky či publicistického stylu objevuje, se týká postupného sblížování bulvárních a mainstreamových médií (např. Čmejrková, 2008, s. 74; Schneiderová, 2013, s. 100). Výše popsany vývoj v jednotlivých dimenzích ukazuje, že situace je mnohem komplexnější a empiricky potvrdit takovéto hypotézy je problematické.

Pokud bychom chtěli výsledky v 4.2 s ohledem na hypotézu „bulvarizace mainstreamu“ nějak sumarizovat, můžeme postupovat dvěma způsoby. V obou případech je dobré mít na paměti, že výsledky vycházejí ze srovnání pouze s deníkem Blesk, což je jediný bulvární titul, u něhož disponujeme longitudinálními daty. První způsob sleduje diachronní rozměr a snaží se odhalit, do jaké míry změny v mainstreamových titulech v jednotlivých dimenzích odpovídají změnám, jimiž v témže období procházel bulvární Blesk. Druhý způsob se pak zaměřuje na synchronní řezy a všimá si v nich, jakou odlišnost vykazují mainstreamové tituly od Blesku.

Pro první srovnání můžeme využít Spearmanův korelační koeficient, který odhalí to, zda mají tituly v dimenzích podobný průběh (poklesy a nárůsty ve stejných obdobích). Předpokládáme zde, že existují nějaké vnější vlivy, např. poptávka čtenářů po určitém typu žurnalistiky či potřeba etablovat svoji pozici na mediálním trhu v konkurenci ostatních titulů, které se propisují do registrových charakteristik deníků. Pokud deníky reagují stejným způsobem jako bulvár, jsou mu v určitém ohledu podobné (minimálně volí stejné strategie na vypořádání se s proměnami vnějšího prostředí).

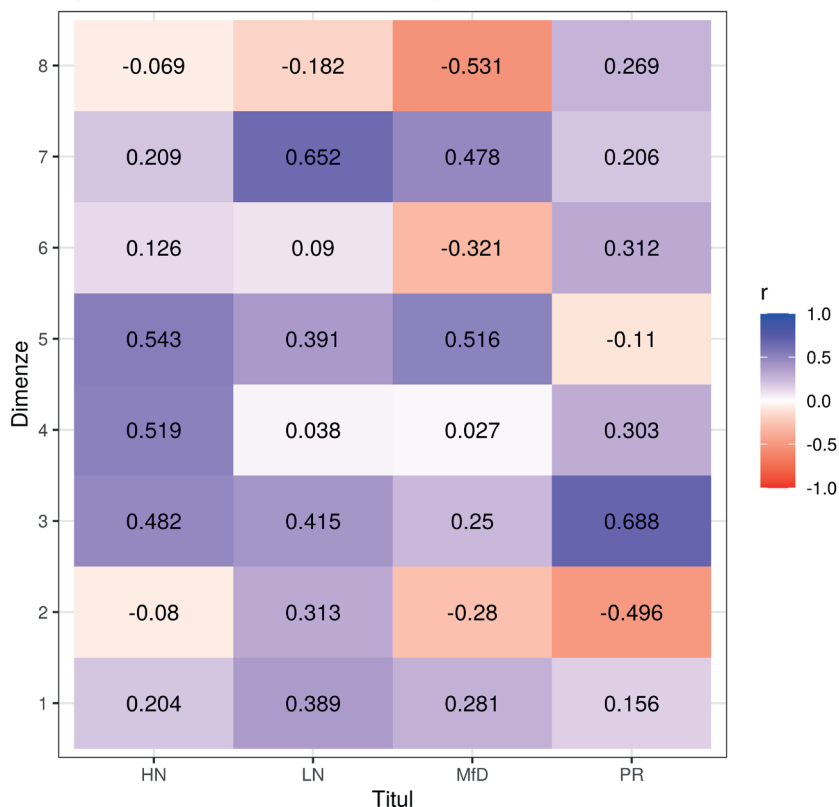
Vzhledem k tomu, že data pro Blesk nemáme pro celé sledované období, bude probíhat srovnání v období 1997–2018. Korelace mainstreamových titulů s hodnotami deníku Blesk uvádí graf (tzv. heatmap) v obr. 5.

Z obr. 5 vyplývá, že každý titul koreluje s bulvárem v jiné dimenzi. Je třeba znovu zdůraznit, že korelace neznamená, že se daný titul bulváru přibližuje, pouze to, že diachronně reaguje podobným způsobem jako Blesk — např. Právo opisuje stejný vývoj jako Blesk v míře koheze (dimenze 3), HN se chová v čase podobně jako bulvár v polytematičnosti/nemodelovosti vyjadřování (dimenze 4) a adresnosti (dimenze 5), LN vykazuje stejné trendy s bulvárem v otázce prospektivnosti (dimenze 7). Absolutní míru přiblížení k bulváru v jednotlivých dimenzích je nicméně třeba odečítat z grafů faktorových skóre (např. z obr. 3).

V zásadě lze ale výsledky shrnout tak, že ani jeden mainstreamový deník nesleduje vývoj Blesku ve větším počtu dimenzí. V několika dimenzích se bulvárnímu stylu

Spearmanova korelace faktorových skóre s Bleskem

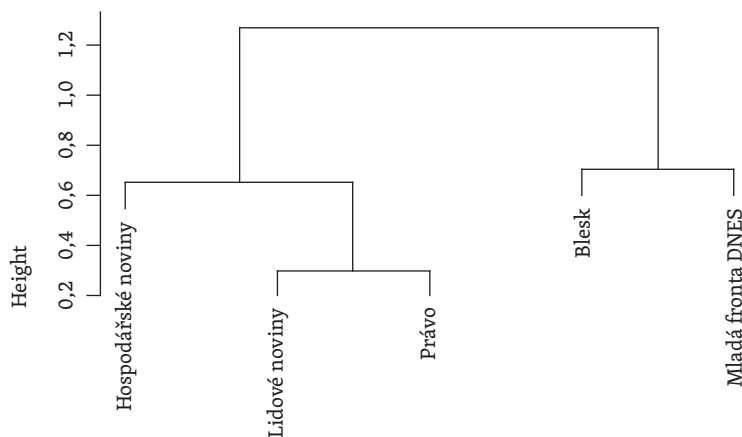

OBRÁZEK 5. Korelace mainstreamových titulů s bulvárem v jednotlivých dimenzích pomocí Spearmanova rank korelačního koeficientu (r).

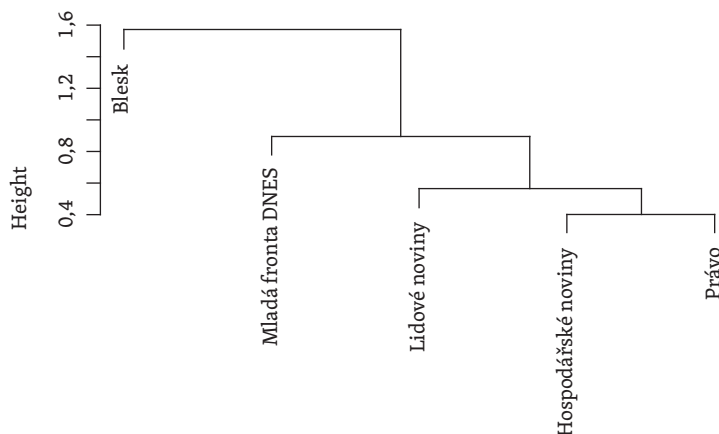
neprizpůsobuje žádný z mainstreamových deníků (dimenze 1, 2, 6 a 8), ve dvou případech dokonce sledujeme trend protichůdný (MfD v dimenzi 8 a Právo v dimenzi 2). Zdá se tedy, že vliv bulvární žurnalistiky je výběrový, každý deník reaguje v jiném ohledu, což může vzbudit mylný dojem bulvarizace, pokud si z trendů mainstreamových titulů vybereme vždy pouze ten, který vykazuje změny kopírující vývoj v Blesku.

Druhý způsob srovnání zkusí odvodit podobnost mainstreamových titulů s bulvárem na základě vzdáleností na jednotlivých dimenzích. Pro každý titul spočítáme v daném období (např. v rozsahu 3 let) medián pozic jeho textů na každé dimenzi. Takto dostaneme 8 souřadnic, které ukazují na bod v MD prostoru uprostřed textů daného titulu v daném období, který bychom mohli označit za prototypický text. Vzdálenosti mezi těmito centroidy pro jednotlivé tituly nám ukážou, jak podobné si jsou jednotlivé deníky z hlediska svých registrových charakteristik.

Řezy povedeme ve třech bodech, které reprezentují počátek (1997–1999), prostředek (2005–2007) a konec (2016–2018) sledovaného období. Výsledky pro jednotlivé řezy zachycují dendrogramy v obr. 6, 7 a 8.

OBRÁZEK 6. Vzdálenost titulů v letech 1997–1999

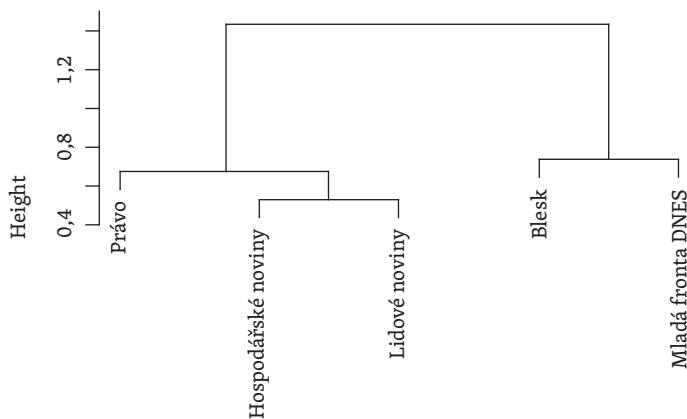
OBRÁZEK 7. Vzdálenost titulů v letech 2005–2007

Dendrogram je graf, který je konstruován z matice vzdáleností jednotlivých položek. V našem případě je každý titul zastupován svým centroidem a mezi nimi je spočítána euklidovská vzdálenost v 8-dimenzionálním prostoru (jakkoli je to obtížně intuitivně představitelné, technicky není s větším počtem dimenzí problém).

Výsledky je třeba interpretovat tak, že položky, které mají k sobě v MD prostoru nejbližší, jsou si z hlediska relevantních registrových charakteristik nejpodobnější. V dendrogramu je pak tato skutečnost zachycena tím, že tituly, které jsou si nejpodobnější, sdílí jeden nadřazený uzel. Čím víc uzlů je třeba překročit od jednoho titulu k druhému, tím odlišnější jsou.

Z výsledků pro řez reprezentující počátek sledovaného období (obr. 6) plyne výrazná podobnost LN s Právem a MfD s Bleskem.

V druhém řezu (obr. 7) je situace jiná — mainstreamové tituly jsou si vzájemně podobnější než kterýkoli z nich s Bleskem. V tomto období se tedy z hlediska svých

OBRÁZEK 8. Vzdálenost titulů v letech 2016–2018

výrazových charakteristik bulvár oddaluje od mainstreamové publicistiky, má svoji vlastní větev grafu, která se vyděluje na nejvyšším uzlu, a ostatní tituly sdílejí druhou větev, přičemž nejpodobnější si jsou HN s Právem.

Současná situace, jak je zachycena v obr. 8, se nápadně podobá situaci z 1997–1999. Je charakterizována silnou podobností Blesku s MfD, situace v druhé větvi stromu se od počátku sledovaného období liší pouze v záměně HN za Právo v pozici titulu nejbližšího LN.

Zdá se tedy, že vzdálenost bulváru od mainstreamových titulů se vrátila na úroveň 90. let, a ačkoli došlo k mnoha změnám v české žurnalistice, které se týkají celého spektra titulů, udržuje si bulvár v některých aspektech svůj odstup.

5. ZÁVĚR

Předkládaná studie je první široce empiricky založenou kvantitativní analýzou vývojových tendencí registrů české žurnalistiky. Příležitost pro tento typ výzkumu se badatelům otevřela až relativně nedávno, poté co byly splněny dva klíčové předpoklady: (1) byly vytvořeny institucionální podmínky pro kontinuální sběr jazykového materiálu ustavením Českého národního korpusu, (2) byl vytvořen MD model popisující registrovou variabilitu českých textů (Cvrček et al. 2020b).

Teprve kombinace těchto dvou dispozic umožnila provést výzkum, který se na základě rozsáhlých vzorků a ověřené metody pokouší popsat, k jakým změnám došlo ve vyjadřování české mainstreamové žurnalistiky (reprezentované hlavními tištěnými deníky). Rozsáhlá empirická báze působí jako komplement a korektiv některých hypotéz, které byly založeny na kvalitativním studiu omezeného materiálu a příp. také na introspekci. Mezi hlavní vývojové tendence patří posun od obecného ke konkrétnímu popisu reality, klesající míra koheze a zejm. ústup od deklarované postojevnosti. Nepodařilo se naopak potvrdit hypotézy o subjektivizaci, kolokvializaci, konverzacionalizaci či bulvarizaci mainstreamových deníků.

Vedle těchto věcných zjištění slouží tato studie i jako příspěvek k metodologii registrového/stylistického výzkumu. Tím, že otevřeně a důsledně vychází z formálně/mediálního vymezení (žurnalistika jako soubor textů, které jsou publikovány ve zkoumaných denících), dospívá ke komplexnějšímu popisu dané komunikační sféry. Zároveň se jedná o první rozsáhlejší aplikaci českého MD modelu na oblast, která byla předmětem tradičního stylistického zpracování. Srovnáním dřívějších a aktuálních výsledků se testuje použitelnost a citlivost registrového přístupu; obojí lze ve světle výše uvedených výsledků — domnívám se — považovat za prokázané.

LITERATURA

- BAAYEN, H. (2008): *Analyzing linguistic data: A practical introduction to statistics using R*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511801686>
- BIBER, D. (1988): *Variation Across Speech and Writing*. Cambridge University Press.
- BIBER, D. (1989): A typology of English texts. *Linguistics*, 27, 1, s. 3–43. <https://doi.org/10.1515/ling.1989.27.1.3>
- BIBER, D. (1995): *Dimensions of Register Variation: A Cross-Linguistic Comparison*. Cambridge University Press.
- BIBER, D. (2014): Using multi-dimensional analysis to explore cross-linguistic universals of register variation. *Languages in Contrast*, 14, 1, s. 7–34. <https://doi.org/10.1075/lic.14.1.02bib>
- BIBER, D. — CONRAD, S. (2009): *Register, Genre, and Style*. Cambridge University Press.
- CONRAD, S. (2015): Register variation. In: D. BIBER — R. REPPEN (Ed.), *The Cambridge Handbook of English Corpus Linguistics* (s. 309–329). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139764377>
- CVRČEK, V. — KOMRSKOVÁ, Z. — LUKEŠ, D. — POUKAROVÁ, P. — ŘEHOŘKOVÁ, A. — ZASINA, A. J. (2018): Variabilita češtiny: Multidimenzionální analýza. *Slovo a slovesnost*, 79, 4, s. 293–321.
- CVRČEK, V. — KOMRSKOVÁ, Z. — LUKEŠ, D. — POUKAROVÁ, P. — ŘEHOŘKOVÁ, A. — ZASINA, A. J., — BENKO, V. (2020): Comparing web-crawled and traditional corpora. *Language Resources and Evaluation*, 54, s. 713–745. <https://doi.org/10.1007/s10579-020-09487-4>
- CVRČEK, V. — KOMRSKOVÁ, Z. — LUKEŠ, D. — POUKAROVÁ, P. — ŘEHOŘKOVÁ, A. — ZASINA, A. J. (2021): From extra- to intratextual characteristics: Charting the space of variation in Czech through MDA. *Corpus Linguistics and Linguistic Theory*, 17, 2, s. 351–382. <https://doi.org/10.1515/cllt-2018-0020>
- CVRČEK, V. — LAUBEVOVÁ, Z. — LUKEŠ, D. — POUKAROVÁ, P. — ŘEHOŘKOVÁ, A. — ZASINA, A. J. (2020a): Author and register as sources of variation: A corpus-based study using elicited texts. *International Journal of Corpus Linguistics*, 25, 4, s. 461–488. John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/ijcl.19020.cvr>
- CVRČEK, V. — LAUBEVOVÁ, Z. — LUKEŠ, D. — POUKAROVÁ, P. — ŘEHOŘKOVÁ, A. — ZASINA, A. J. (2020b): *Registry v češtině*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- ČECH, R. (2016): *Tematická koncentrace textu v češtině*. Praha: ÚFAL MFF UK. https://ufal.mff.cuni.cz/books/preview/2016-cech_preview.pdf
- ČECHOVÁ, M. — KRČMOVÁ, M. — MINÁŘOVÁ, E. (2008): *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- ČMEJRKOVÁ, S. (2008): Jazyk médií a jeho konverzacionalizace. *Jazykovědné aktuality*, 45, s. 87–100.
- HOFFMANNOVÁ, J. (2016): Prostěsdělovací styl. In: P. KARLÍK — M. NEKULA — J. PLESKALOVÁ (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*.

- Praha: Nakladatelství Lidové noviny. <https://www.czechency.org>
- HOFFMANNOVÁ, J. — HOMOLÁČ, J. — CHVALOVSKÁ, E. — JÍLKOVÁ, L. — KADERKA, P. — MAREŠ, P. — MRÁZKOVÁ, K. (2016): *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia.
- CHLOUPEK, J. (1993): Publicist Style. In: J. CHLOUPEK — J. NEKVPIL (eds.), *Studies in Functional Stylistics*. John Benjamins Publishing Company, s. 112–126.
- JELÍNEK, M. (1995): Stylistika. In: P. KARLÍK — M. NEKULA — Z. RUSÍNOVÁ, *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 699–780.
- KRČMOVÁ, M. (2017): Funkční styl. In: P. KARLÍK — M. NEKULA — J. PLESKALOVÁ (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/IDIOLEKT>
- KŘEN, M. — CVRČEK, V. — ČAPKA, T. — ČERMÁKOVÁ, A. — HNÁTKOVÁ, M. — CHLUMSKÁ, L. — JELÍNEK, T. — KOVÁŘÍKOVÁ, D. — PETKEVIČ, V. — PROCHÁZKA, P. — SKOUMALOVÁ, H. — ŠKRABAL, M. — TRUNEČEK, P. — VONDŘIČKA, P. — ZASINA, A. J. (2019): SYN (Verze 8). Institute of the Czech National Corpus. FF UK. www.korpus.cz
- MINÁŘOVÁ, E. (2016): Žurnalistický styl. In: P. KARLÍK — M. NEKULA — J. PLESKALOVÁ (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. <https://www.czechency.org>
- MRÁZKOVÁ, K. (2016): Rejstřík. In: P. KARLÍK — M. NEKULA — J. PLESKALOVÁ (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 1546–1547. <https://www.czechency.org>
- SCHNEIDEROVÁ, S. (2013): Mediální diskurz. In: O. ULIČNÝ — S. SCHNEIDEROVÁ (eds.), *Komunikační situace a styl. Studie k moderní mluvnici češtiny 2*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 95–121.
- STAPLES, S. — BIBER, D. — REPPEN, R. (2018): Using Corpus-Based Register Analysis to Explore the Authenticity of High-Stakes Language Exams: A Register Comparison of TOEFL iBT and Disciplinary Writing Tasks. *The Modern Language Journal*, 102, 2, s. 310–332. <https://doi.org/10.1111/modl.12465>
- ŠLERKA, J. — WASCHKOVÁ ČISAŘOVÁ, L. — JECHOVÁ, K. (2020): *Rating tištěných deníků*. Nadační fond nezávislé žurnalistiky. <https://www.nfnz.cz/rating-medii/print/>
- TÁBORSKÝ, J. (2015): Nauka o textu a stylu (stylistika). In: V. CVRČEK — V. KODÝTEK — M. KOPŘIVOVÁ — D. KOVÁŘÍKOVÁ — P. SGALL — M. ŠULC — J. TÁBORSKÝ — J. VOLÍN — M. WACLAWIČOVÁ, *Mluvnice současné češtiny: Jak se píše a jak se mluví I*. Praha: Karolinum, s. 365–375.
- VOLÍN, J. (2007): *Statistické metody ve fonetickém výzkumu*. Praha: Epocha.
- ZASINA, A. J. — KOMRSKOVÁ, Z. (2019): Koditex — korpus diverzifikovaných textů. *Studie z aplikované lingvistiky*, 10, 1, s. 127–132.
- ZASINA, A. J. — LUKEŠ, D. — KOMRSKOVÁ, Z. — POUKAROVÁ, P. — ŘEHOŘKOVÁ, A. (2018): *Koditex: Korpus diverzifikovaných textů*. Ústav Českého národního korpusu FF UK. www.korpus.cz

Václav Cvrček | Ústav Českého národního korpusu,
 Filozofická fakulta Univerzity Karlovy | Panská 7, 110 00 Praha 1
 ORCID ID: 0000-0003-3977-2393
vaclav.cvrcek@ff.cuni.cz